

УДК 330.341:631.147

DOI: 10.24144/2078-1431.2020.2(25).191-203

Олександр Міняйло,

кандидат економічних наук, доцент,

декан факультету економіки, менеджменту та психології

Анна Нестерець,

здобувачка освітнього ступеня «бакалавр» за спеціальністю

«Управління в сфері економічної конкуренції»

Київський національний торговельно-економічний університет

КОНКУРЕНТНЕ СЕРЕДОВИЩЕ НА РИНКУ ОРГАНІЧНИХ ПРОДУКТІВ ЗА УМОВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті розглянуто основні тенденції розвитку органічного ринку в Україні за умов трансформації аграрного виробництва. Аналізується структура внутрішнього ринку органічних продуктів, інструменти регулювання органічного сектору економіки, проблеми, які обмежують його конкурентоспроможність, базові конкурентні стратегії компаній на зазначеному ринку. Авторами розкрито вплив глобалізації на розвиток конкурентного середовища на ринку органічних продуктів України. Визначено напрями вдосконалення державної політики стимулювання зазначеного ринку в Україні.

Ключові слова: органічний ринок, конкуренція, структура виробництва, глобалізація, конкурентні відносини.

The main tendencies of development of the market of organic products in Ukraine under conditions of transformation of agricultural production are considered in the article. The analysis was made of the structure of the domestic market of organic products, tools for regulating the organic sector of the economy, the problems that limit its competitiveness. The authors reveal the impact of globalization on the development of a competitive environment in the market of organic products of Ukraine.

It is proved that the organic sector with its infrastructure has been formed in Ukraine. On the example of vertically integrated companies, basic competitive strategies based on M. Porter's theory «Cost leadership, differentiation and specialization» are revealed. It is established that the restraining factor in the development of organic production is lower yields compared to traditional production. At the same time, food security is most at risk in less developed countries because low-income farmers cannot continue to spend the resources needed to maintain yields in conventional or organic systems and fall into the poverty gap. It was found that the macroeconomic conditions for the functioning of national producers of organic products are characterized by a complicated business environment, increased competition in national and global markets

In order to improve the system of state support for the development of the market of organic products in Ukraine, it is proposed to create and develop clus-

ters as an innovative means of cooperation between companies. It is determined that the agricultural sector of Ukraine faces a number of problems that hamper the competitiveness of the industry. A number of measures have been proposed, the implementation of which will help increase the competitiveness of the market of organic products in Ukraine. The directions of improvement of the state policy of stimulation of the market of organic products in Ukraine are defined.

Keywords: *organic market, competition, production structure, globalization, competitive relations.*

Постановка проблеми. Зміна клімату, втрата біорізноманіття та зростання попиту на продукти здорового харчування обумовлюють глибокі трансформаційні зміни агропромислового комплексу, внаслідок чого аграрії приймають рішення щодо впровадження технологій та методів органічного виробництва. В Україні сформувався органічний сектор зі своєю інфраструктурою. Виробництво органічної продукції в Україні є надзвичайно перспективним напрямом, який здатен підвищити рівень конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, значно поліпшити імідж країни на світовій арені, сприяти розвитку ринкової інфраструктури та сталому розвитку. Розвиток органічного сільського господарства є важливим напрямом функціонування підприємств аграрного сектору за конкурентних умов.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проведений аналіз дає змогу дійти висновку про те, що дослідженням конкурентного середовища займалися такі вчені, як В. Лагутін, А. Мазаракі, А. Герасименко, Т. Щербаківа, Ю. Уманців, І. Черленяк, М. Портер та інші. Авторами здійснювалась оцінка розвитку конкурентних відносин, конкурентної політики держави, процесів концентрації виробництва, проводився аналіз щодо інструментів регулювання ринку та підвищення конкурентоспроможності національної економіки [1; 2; 3; 4; 5]. Проблема розвитку органічного ринку, різноманітним аспектам його формування присвятили свої праці такі науковці, як Р. Безус, Н. Стоволос, О. Ходаківська, Ю. Лупенко, В. Грановська, І. Сідельнікова та інші. Водночас проблематика формування і розвитку конкурентного середовища на ринку органічних продуктів України потребує подальшого аналізу.

Метою статті є дослідження конкурентного середовища на ринку органічних продуктів України та визначення основних трендів його розвитку за умов глобалізації світової економіки.

Викладення основного матеріалу. Виробництво органічної продукції – один із ключових напрямів забезпечення продовольчої безпеки держави. Більшість науковців у своїх працях ототожнюють поняття «виробництво органічної продукції», «органічне сільське господарство», «екологічне сільське господарство», «органічне землеробство», «органічне агровиробництво» [6; 7]. Вчені також не дають єдиного визначення органічного сільського господарства. Так, зокрема, на думку Н. Стоволос, органічне сільське господарство – це практична реалізація у сфері аграрного виробництва загальної концепції сталого розвитку, що задовольняє потреби сьогодення, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби [7]. Р.

Безус вважає, що органічне виробництво – діяльність з виробництва, зберігання, переробки, просування і реалізації органічної продукції, відповідно до принципів органічного землеробства та наявності дозвільного нормативно-правового акта (сертифікату) на проведення зазначених операцій [6].

О. Ходаківська стверджує, що іноземні компанії брали на себе витрати перших сертифікованих господарств, пов'язані із сертифікацією угідь, тому вирощена продукція експортувалась за кордон у вигляді сировини. Основні «гравці» на ринку вітчизняної органічної продукції створені за прямої підтримки іноземних організацій [8, с. 67].

Ю. Лупенко вважає, що формування ринку органічних продуктів в Україні відбувається під дією внутрішніх та зовнішніх чинників. Внутрішні чинники зумовлюють зростання попиту на безпечні та здорові продукти харчування з підвищенням рівня життя населення. Зовнішні чинники спричинені динамічним зростанням світового ринку органічної продукції та зацікавленістю міжнародної спільноти в Україні як потенційно потужному виробнику такої продукції [8, с. 3]. В. Грановська зазначає, що органічне сільське господарство є центральним у новій парадигмі, яка охоплює економічні, соціальні та екологічні цінності [9, с. 33]. При цьому ринок органічної продукції вже близько двох десятиліть є найдинамічнішим ринком у світі й стає найпопулярнішою альтернативою споживанню традиційної продукції. Основні етапи розвитку ринку органічної продукції у світі наведені у таблиці 1.

На початку XXI ст. законодавство України у напрямі органічного виробництва перебувало на стадії формування. Однак вже 2 серпня 2019 р. набув чинності Закон України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» від 10 липня 2018 р. № 2496-VIII, згідно з яким органічне виробництво – сертифікована діяльність, пов'язана з виробництвом сільськогосподарської продукції (у тому числі всі стадії технологічного процесу, а саме: первинне виробництво (включаючи збирання), підготовка, обробка, змішування та пов'язані з цим процедури, наповнення, пакування, переробка, відновлення та інші зміни стану продукції), що провадиться із дотриманням вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції [11].

Таблиця 1. Основні етапи розвитку ринку органічної продукції

Роки	Етап	Характеристики
60-70-ті роки XX ст.	Початок зародження ідей щодо органічного виробництва	Піклування про довкілля і здоровий спосіб життя. Формування ініціативних груп, які переходили на виробництво і споживання біопродуктів, вирощених без використання хімічних добрив
80-90-ті роки XX ст.	Поширення органічної продукції та формування попиту	Поширення екологічних ідей серед населення, що сприяє формуванню попиту на органічні продукти, збільшенню кількості виробників органічної продукції

90-ті роки ХХ ст. – початок ХХІ ст.	Посилення розвитку ринку органічної продукції і стандартизація	Уряди держав вважають ринок органічної продукції перспективним, що в свою чергу сприяє встановленню системи регулювання та створенню національних стандартів і систем сертифікації. Органічний ринок з кожним роком збільшує темпи приросту
-------------------------------------	--	---

Джерело: [9]

Україна володіє великим потенціалом у цій сфері, адже площа земель органічного призначення в Україні становить усього 1 % від загального обсягу. Органічне виробництво в Україні підлягає сертифікації, яку проводить відповідний орган. На сьогодні затверджено український орган сертифікації «Органік Стандарт», який має міжнародну акредитацію на проведення сертифікаційних робіт та визнання Єврокомісії і Швейцарської Конфедерації [12]. Маркування органічної продукції здійснюється згідно з вимогами ст. 34 цього закону [11].

Інструментами регулювання органічного сектору економіки є: агрохімічний паспорт поля; незалежна оцінка придатності земель; включення до реєстру виробників; сертифікат відповідності; допустимі обсяги та перелік неорганічної продукції, речовин, продукції, отриманої в перехідний період, які можуть у виняткових випадках використовуватися при виробництві органічної продукції (сировини), за кожною з категорій продукції, речовин; державна та місцева підтримка; органічне маркування; взяття проб та зразків товарів; еквівалентна органічна сертифікація; відповідний сертифікат країни походження.

На підготовчому етапі проводиться оцінка забрудненості ґрунтів, стану земельних ділянок, встановлення їх придатності для виробництва органічної продукції та сировини; під час виробництва забезпечується належне функціонування ринку, підтверджене сертифікатом; під час реалізації на внутрішньому ринку здійснюється захист споживачів завдяки маркуванню; під час експорту й імпорту правомірна діяльність органічних виробників контролюється завдяки взяттю проб інспекторами та сертифікації відповідних країн.

Проте, незважаючи на існування цього інструментарію, аграрний сектор України стикається з низкою проблем, які гальмують конкурентоспроможність галузі та потребують особливої уваги у процесі створення політики, а саме: адміністративний та регуляторний тягар; високі відсоткові ставки; нерівномірний розподіл бюджетної підтримки; нездоровий бізнес-клімат – корупція; низький рівень кваліфікації; високі величини торговельних надбавок на органічні продукти харчування у торговельних мережах України, що зменшує їх доступність для споживачів [13].

Структура органічного ринку України представлена площею та кількістю операторів. Загальна площа органічних земель в Україні на кінець 2018 р. становила 309,1 тис. га. Стосовно кількості операторів органічного виробництва, то станом на початок 2020 року в країні налічувалося 597

операторів органічного ринку, в тому числі 294 – це аграрні підприємства, що спеціалізуються на вирощуванні органічних сільгоспкультур, як традиційних зернових, так і більш нішевих, включаючи ягоди [13; 14].

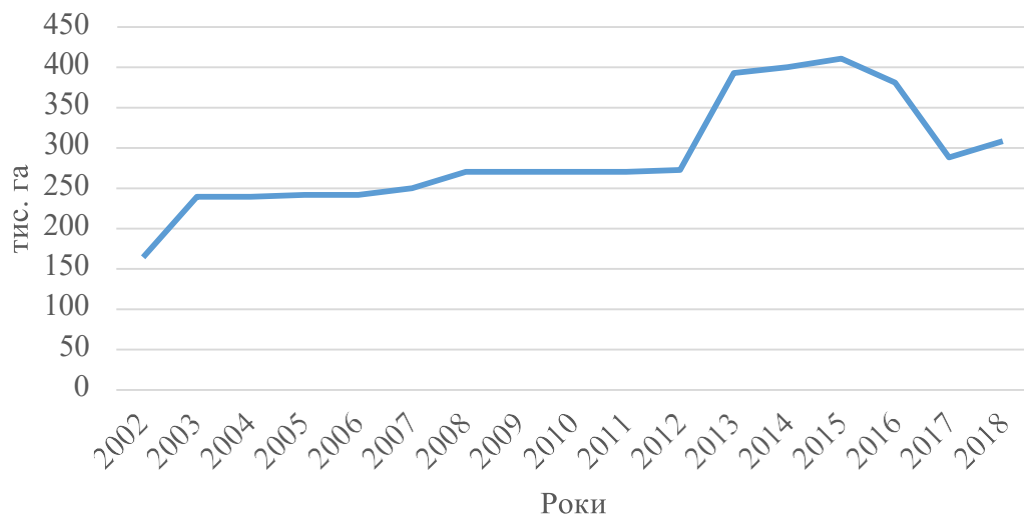

Рис. 1. Площа сільськогосподарських земель, зайнятих під органічне виробництво в Україні у 2002-2018 рр., (тис. га)

Джерело: складено авторами на основі [13, 14].

Президент ГС «Органічна Україна» Олена Березовська стверджує, що на українському органічному ринку немає конкуренції [15]. Оператори органічного ринку не бояться конкуренції, адже кожен дотримується чіткої стратегії розвитку і укладає контракти на поставку сировини за кордон. Однак при цьому кількість виробників органічної продукції продовжує зростати. Тому розглянемо перелік агровиробників, які володіють найбільшою часткою земельної ділянки для ведення органічного виробництва. Йдеться про компанії, які не втратили свої позиції в 2018 р. та залишились конкурентними й у 2020 р.

Аналіз наведених на рис. 2 даних дає змогу дійти висновку про те, які органічні компанії володіють найбільшими земельними площами для ведення виробництва та формують конкурентне середовище. На першому місці знаходиться агропромислова група в Полтавській області «Арніка» – найбільший виробник і експортер власне виробленої сертифікованої органічної продукції, а саме: органічна соя, зернові і технічні культури, а також технічна конопля. Під органіку відведено 15,77 тис. га. До складу «Арніки» входять: ПП «Граніт-Агро», ТОВ «Агро-Сула», ТОВ «Новомосковськ Агро», ТОВ «Лан Агро», ТОВ Агрофірма «Мічуріна», ПП «Агрофірма ім. Т.Г. Шевченка», ТОВ «Світанок 1» [17]. Відповідно до вимог Стандарту з органічного виробництва та переробки на Полтавщині сертифіковано двадцять вісім господарств. Площа органічного виробництва – близько 33 тис. га, або 2,5% земель, які використовуються на принципах органічного землеробства [18].

Проведений аналіз дає змогу дійти висновку про те, що доцільно звернути увагу на розвиток ПП «Галекс-Агро». Завдяки вертикальній інтеграції це підприємство має нижчі витрати на виробництво, адже інтегровані компанії мають доступ до необхідної сировини напряму, а не мусять закупувати її ззовні, сплачуючи ринкову ціну та витрачатись на логістику, тому можуть знижувати ціну на продукцію, і цим самим – мати конкурентні переваги.

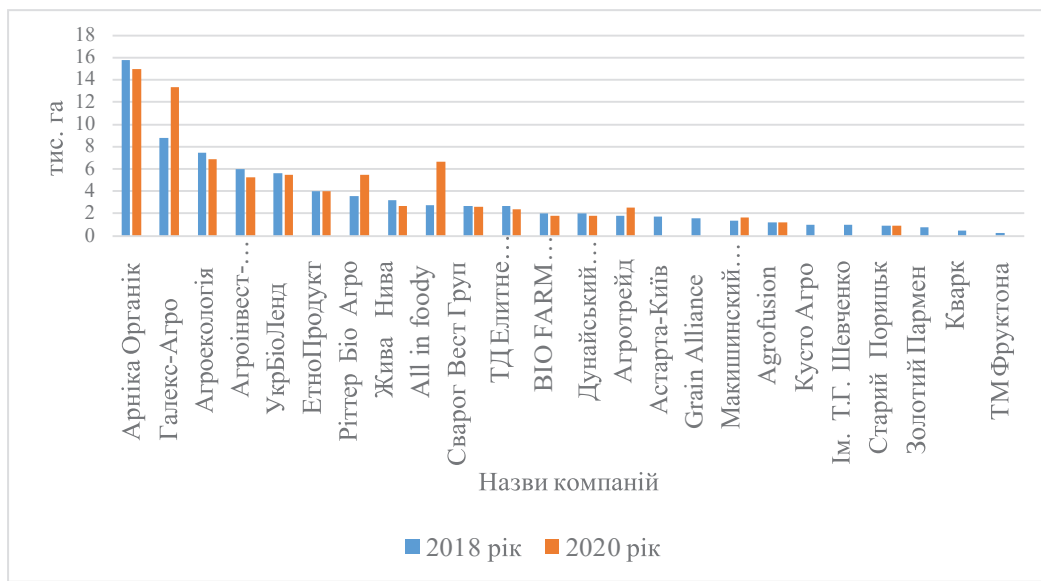

Рис. 2. Рейтинг компаній за обсягом земельної площі за 2018 та 2020 роки, тис. га

Джерело: складено авторами на основі [16].

Директор ТМ «Органік Мілк» та «Organic Meat» О. Стретович під час ІV Міжнародного конгресу «Органічна Україна-2020: Перезавантаження. Актуалізація органічних брендів» повідомила, що філософією компанії є те, що їхні продукти мають бути доступними для українців, і споживачі повинні мати можливість їх купувати [19]. При цьому йдеться про готовність працювати на мінімальних показниках рентабельності, аби в нинішній ситуації утримати ринок і працівників. Тому компанія знижувала ціни для торговельних мереж на кефір на 25%, щоб цей продукт був більш доступним [20]. Також фінансові можливості дають змогу модернізувати технологічні процеси і диференціювати продукцію. О. Стретович у 2019 р. наголосила, що компанія має на меті розширювати асортимент [21]. Отже, на прикладі вертикально інтегрованої компії «Галекс-Агро» нами було розкрито базові конкурентні стратегії згідно з положеннями теорії М. Портера («Лідерство у витратах, диференціація та спеціалізація» [22]).

Стримуючим фактором у розвитку органічного виробництва є нижча урожайність порівняно з традиційним виробництвом. Це пояснюється тим, що звичайні виробники можуть легше реагувати на вогнища шкідників або низьку доступність поживних речовин у ґрунті, застосовуючи широкий спектр пестицидів та синтетичних добрив. На відміну від цього, на ор-

ганічних виробників може сильніше впливати зміна умов навколишнього середовища. Продовольча безпека піддається найбільшому ризику в менш розвинених країнах, адже фермери з низьким рівнем доходу не можуть продовжувати витрачати ресурси, необхідні для підтримки врожайності в звичайних або органічних системах, і потрапляють у розряд бідності [23].

Головне завдання сертифікації - забезпечити впевненість споживача у тому, що продукція, за яку він сплачує, є якісною і безпечною. Тому пропонується розглянути ступінь довіри покупців через обсяг внутрішнього ринку органічної продукції [14]. Всього на внутрішньому ринку в 2019 р., за оціночними даними, реалізовано 7350 тонн органічної продукції на суму близько 575 млн. грн, зокрема найбільше споживачів цікавить молочна продукція, а найменшу нішу займає морозиво.

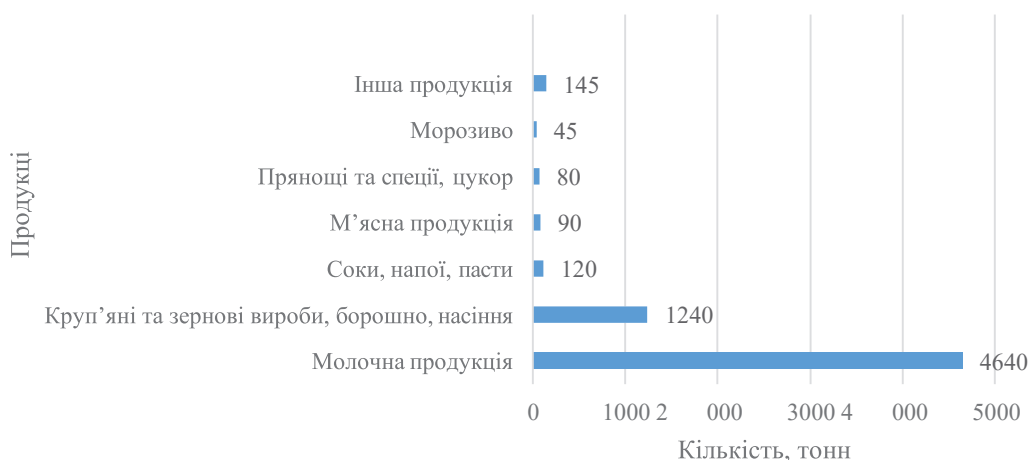

Рис. 3. Внутрішній ринок органічної продукції у 2019 р., тонн

Джерело: складено авторами на основі [14].

Таблиця 2. Обсяг експорту органічних сільськогосподарських продуктів з України в ЄС за категоріями у 2018-2019 рр. (тис. тонн)

Категорії продуктів	2018	2019	Темп зростання, %
Зернові культури (крім пшениці та рису)	113,9	179,4	157,5
Макуха	2,6	8,8	338,5
Пшениця	75,4	64,8	85,9
Овочі (свіжі, охолоджені та сушені)	3,6	6,9	191,7
Олійні культури (крім сої)	28,8	29,1	101,0
Фрукти (свіжі або сушені, за винятком цитрусових та тропічних фруктів)	13,0	14,7	113,1
Фруктові соки	5,9	4,5	76,3
Соя	13,3	17,1	128,6

Джерело: складено авторами на основі [24].

Проведений аналіз дає змогу дійти висновку, що органічний ринок ЄС у 2018 р. зріс на 7,8% і становив 40,7 млрд євро. Європейський Союз представляє другий за величиною ринок органічних продуктів у світі після США. У світовому масштабі на європейські країни припадає найбільша частка продажів органічних продуктів харчування у відсотках до відповідних ринків продуктів харчування [24]. У 2019 р. ЄС імпортував 3,24 млн. тонн органічних сільськогосподарських продуктів харчування. Це являє собою незначне зростання порівняно з 3,23 млн. тонн, імпортованих у 2018 р. (+0,4%).

Європейський Союз заявив про наміри щодо збільшення площ під органічне землеробство і обмеження у використанні агрохімічних препаратів. Зокрема, скоротити використання хімічних пестицидів на 50%, мінеральних добрив на 20%, продаж протимікробних препаратів (з антибіотиками для тваринництва і рибництва) на 50% до 2030 р. Частка органічного землеробства в структурі агропромислового комплексу Європи повинна досягти 25% у 2030 р. (зараз цей показник становить 8%). При цьому не менше 10% сільськогосподарських земель повинні бути перероблені в «живі території» з великим біологічним розмаїттям [25]. Міжнародні експерти оцінюють європейський ринок органічних продуктів в \$25 млрд. і відзначають, що в Україні є великі шанси зайняти значну частку на світових ринках органічної продукції [26].

Макроекономічні умови функціонування вітчизняних виробників органічної продукції характеризуються ускладненням бізнес-середовища: збільшується конкуренція на міжнародних і національному ринках, знижується їхня конкурентоспроможність, зростає інтенсивність наслідків глобальних кліматичних змін та поширюється політика національного протекціонізму. Для вдосконалення конкурентної політики на ринку органічних продуктів в Україні необхідно створювати й розвивати кластери як інноваційний засіб взаємодії компаній з метою досягнення спільних економічних, ринкових і національних інтересів. Кластерна форма об'єднання виробників органічної продукції рослинництва сприятиме підвищенню конкурентоспроможності товаровиробників на національному і міжнародному ринках шляхом інвестиційної привабливості; сталого розвитку технічної бази та ресурсного потенціалу; впровадження новітніх технологій. Кластерна система сприяє цілеспрямованому збільшенню виробництва та реалізації обсягів; стабільному зростанню валового внутрішнього продукту і продуктивності праці; використанню найбільш ефективних систем мотивації праці та виробництва та концентрації найбільш кваліфікованого персоналу [27].

Необхідно проаналізувати також і заходи зі стимулювання розвитку конкурентного середовища органічного виробництва за рахунок державної підтримки. Державна підтримка органічної галузі на 2021-2023 рр. передбачає компенсацію витрат фермерам за сертифікацію органічного виробництва, дотації на сільськогосподарські угіддя, здешевлення кредитів, компенсації на придбання техніки, здешевлення страхових платежів, здешевлення удвічі витрат на придбання дозволених для використання в органічному виробництві засобів захисту рослин та добрив [28]. Підтримці вітчизняних органічних виробників на національному рівні сприяти-

ме внесення 5 листопада 2020 р. змін до Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» та інших законів України щодо функціонування Державного аграрного реєстру та удосконалення державної підтримки виробників сільськогосподарської продукції. Прийнятим Законом передбачається, що державна підтримка виробників органічної сільськогосподарської продукції здійснюється шляхом виділення бюджетних субсидій з розрахунку на одиницю оброблюваних угідь та/або одну голову великої рогатої худоби; відшкодування до 30% вартості витрат на проведення сертифікації органічного виробництва; відшкодування до 30% вартості витрат на придбання дозволених для використання засобів захисту рослин та добрив, насіння, садивного матеріалу та кормів [29].

Міжнародні партнери завдяки міжнародним виставкам, заходам зможуть відкривати для себе можливості України, її потенціал, автентичність, партнерство та новинки. При цьому органічні оператори зможуть підвищити ефективність роботи, а ті виробники, що лише збираються переходити на органічне виробництво, - побачити переваги та ризики. Посиленню довіри іноземних партнерів до українських експортерів, а в подальшому і створення належного базису для взаємовизнання систем контролю сприятиме прийняття Кабінетом Міністрів України Постанови від 21 жовтня 2020 р. «Про порядок сертифікації органічного виробництва та/або обігу органічної продукції» [30].

Висновки. Аграрний сектор України стикається з низкою проблем, які гальмують конкурентоспроможність галузі та потребують особливої уваги. Незважаючи на це, ринок органічної продукції поступово вдосконалюється та є конкурентоспроможним завдяки зростанню попиту іноземних споживачів на українську органічну продукцію. Посилити позиції на конкурентному ринку вдається в першу чергу завдяки масштабам експорту. Конкурентне середовище на ринку органічних продуктів представлене достатньою кількістю операторів, яка постійно зростає, зокрема цьому сприяє кластерна форма об'єднання виробників, державна підтримка та просування органічної продукції України за кордоном через представництво на міжнародних виставках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лагутін В. Д. Економічна політика держави та ефекти її реалізації // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. 2017. №4. С. 5-21.
2. Щербакова Т. А. Модифікація конкурентної політики за умов трансформації економічних відносин // Економіка України. 2016. № 4. С. 45-56.
3. Уманців Ю. М., Міняйло О. І. Економічна політика держави за умов глобальних трансформацій // Економіка України. 2018. №9. С. 37-49.
4. Мазаракі А. А., Лагутін В. Д., Герасименко А. Г. Внутрішня торгівля України: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. 864 с.
5. Черленяк І. І. Конкурентоспроможність, конкуренція, ринок: макросистемні аспекти // Економічний часопис-XXI, 2014, 7-8 (1): 28-31.
6. Безус Р. М. Організаційно-економічні засади ефективного розвитку органічного агровиробництва: монографія. Дніпропетровськ: Лізунов Пресс. 2014. 380 с.

7. Стоволос Н. Б. Формування і реалізація стратегії розвитку органічного виробництва АПК // Ефективна економіка. 2015. №3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3913>
8. Органічне виробництво і продовольча безпека: матеріали доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Органічне виробництво і продовольча безпека». Житомир: Полісся, 2013. 492 с.
9. Грановська В. Г. Перспективи розвитку ринку органічної продукції в Україні // Економіка АПК. 2017. № 4. С. 31-40.
10. Сідельнікова І. В. Ринок органічної продукції та особливості його формування в умовах трансформаційної економіки // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди Серія «Економіка». 2015. Вип. 15. С. 142-148. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_eko_2015_15_16
11. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: Закон України № 2496-VIII від 3 липня 2019р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19#Text>
12. Органік Стандарт. URL: <https://organicstandard.ua/ua/services/faq>
13. Зелена книга «Виробництво й обіг органічної продукції». URL: <https://regulation.gov.ua/book/68-zelena-kniga-virobnictvo-j-obig-organichnoi-produktsii>
14. Огляд органічного ринку України (2019) URL: <https://organicinfo.ua/infographics/ohliad-orhanichnoho-rynku-ukrainy-2019/>
15. Березовська О. На органічному ринку немає конкуренції. URL: <https://propozitsiya.com/ua/na-organichnomu-rynku-nemaye-konkurenciyi-oberezovska>
16. Живой рейтинг: органические агрокомпании Украины. URL: <https://latifundist.com/rating/toporganic#291>
17. Arnika Organic (агропромисленна група «Арніка»). URL: <https://latifundist.com/kompanii/706-arnika>
18. На Полтавщині сертифікати органічних виробників мають 28 господарств. URL: <https://np.pl.ua/2020/07/na-poltavshchyni-sertyfikaty-orhanichnykh-vyrobnykiv-maiut-28-hospodarstv/>
19. IV Міжнародний конгрес «Органічна Україна-2020. Перезавантаження. Актуалізація органічних брендів». URL: <https://organicukraine.org.ua/congress/2020/>
20. Органік Мілк знижує ціни на окремі продукти. URL: <https://agroportal.ua/ua/news/novosti-kompanii/organik-milk-snizhaet-tseny-na-otdelnye-produkty/>
21. Органік Мілк введе на ринок нові продукти. URL: <http://agroportal.ua/ua/news/eksklyuzivnyy/organik-milk-vyvedet-na-rynok-novye-produkty/>
22. Портер М. Конкурентна стратегія. Техніки аналізу галузей і конкурентів / пер. з англ. Кошманенко Наталя, 2020. 424 с.
23. Organic Farming Provides Reliable Environmental Benefits but Increases Variability in Crop Yields: A Global Meta-Analysis. URL: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fsufs.2019.00082/full>
24. EU imports of organic agri-food products. EU Agricultural Market Briefs No 17. June 2020. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/farming/documents/market-brief-organic-imports-june2020_en.pdf
25. Європейська Комісія презентувала стратегію ЄС «Від ферми до виделки». URL: <http://www.dossier.org.ua/ievropeyska-komisiya-prezentovala-strategiyu-ies-vid-fermi-do-videlki>
26. Офіційний сайт ПП «Галекс-Агро». Біофак 2020. URL: <https://galeks-agro.com/biofah-2020/>
27. Gusakov E.V. Theory and methodology of cluster development of agro-industrial complex // Економіка АПК 2020. №1. URL: http://eapk.org.ua/sites/default/files/eapk/2020/01/ekonomikaapk_2020_01_p_121_1_30.pdf

28. У Мінекономіки презентували концепцію держпідтримки АПК на 2021-2023 роки. URL: https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=7c884469-6b68-4ec0-9c47-05d2c4308e4c&title=UMinekonomikiPrezentuvaliKontseptsiuuDerzhpidtrimkiApkN_a2021-2023-Roki&fbclid=IwAR101wyVKO6qlO3LCPUkvgIAyyf4oRrSSffnGUA1OZIs3SfVduwc1GU-iTc
29. Парламент підтримав бюджетну підтримку органічних виробників. URL: <http://organic.com.ua/parlament-pidtrimav-byudzhetnu-pidtrimku-organichnih-virobnikiv/>
30. Прийнято Порядок сертифікації органічного виробництва та/або обігу органічної продукції. URL: <http://organic.com.ua/prijnyatij-poryadok-sertifikaczi%d1%97-organichnogo-virobnictva-ta-abo-obigu-organichno%d1%97-produkczid1%97/>

REFERENCES

1. Lahutin, V. D. (2017). Ekonomichna polityka derzhavy ta efekty yii realizatsii [Economic policy of the state and the effects of its implementation]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu - Bulletin of the Kyiv National University of Trade and Economics*, 4, 5-21 [in Ukrainian].
2. Shcherbakova, T. A. (2016). Modyfikatsiia konkurentnoi polityky za umov transformatsii ekonomichnykh vidnosyn [Modification of competition policy under the conditions of transformation of economic relations]. *Ekonomika Ukrayiny - Ukraine economy*, 4, 45–56 [in Ukrainian].
3. Umantsiv, Yu.M., & Miniailo, O.I. (2018). Ekonomichna polityka derzhavy za umov hlobalnykh transformatsii [Economic policy of the state in the context of global transformation]. *Ekonomika Ukrayiny - Ukraine economy*, 9, 37-49 [in Ukrainian].
4. Mazaraki, A.A., Lahutin, V.D., & Herasymenko, A.H. (2016). Vnutrishnia torhivlia Ukrainy [Internal trade of Ukraine]. Kyiv: Kyiv. nats. torh.- ekon. un-t [in Ukrainian].
5. Cherlenyak, I.I. (2014). Konkurentospromozhnist', konkurentsiya, rynek: makrosystemni aspekty [Competitiveness, competition, market: macrosystem aspects]. *Ekonomichnyy chasopys- XXI - Economic Journal-XXI*, 7-8(1), 28-31 [in Ukrainian].
6. Bezus, R.M. (2014). Orhanizatsiino-ekonomichni zasady efektyvnoho rozvytku orhanichnoho ahrovyrobnytstva [Organizational and economic principles of effective development of organizational agricultural production]. Dnipropetrovsk: Lizunov Press [in Ukrainian].
7. Stovolos, N.B. (2015). Formuvannia i realizatsiia stratehii rozvytku orhanichnoho vyrobnytstva APK [Formation and implementation of the strategy of development of organic production of agro-industrial complex]. *Efektivna ekonomika - Efficient economy*, 3. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3913> [in Ukrainian].
8. Orhanichne vyrobnytstvo i prodovolcha bezpeka: materialy dopovidei uchasnykiv Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Orhanichne vyrobnytstvo i prodovolcha bezpeka». [Organic production and food security: materials of reports of participants of the International scientific and practical conference «Organic production and food security»]. Zhytomyr: Polissia [in Ukrainian].
9. Hranovska, V. H. (2017). Perspektyvy rozvytku rynku orhanichnoi produktsii v Ukraini [Prospects for the development of the market of organic products in Ukraine]. *Ekonomika APK - Economics of agro-industrial complex* 4, 31- 40 [in Ukrainian].
10. Sidelnikova, I.V. (2015). Rynok orhanichnoi produktsii ta osoblyvosti yoho formuvannia v umovakh transformatsiinoi ekonomiky [The market of organic products and features of its formation in a transformational economy]. *Zbirnyk naukovykh prats*

- Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H.S. Skovorody Serii «Ekonomika» - Collection of scientific works of Kharkiv National Pedagogical University named H.S. Skovoroda Series «Economy», 15, 142-148. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnp_eko_2015_15_16 [in Ukrainian].
11. Pro osnovni pryntsyipy ta vymohy do orhanichnoho vyrobnytstva, obihu ta markuvannia orhanichnoi produktsii: Zakon Ukrainy № 2496-VIII [On the basic principles and requirements for organic production, circulation and labeling of organic products: Law of Ukraine № 2496-VIII]. (2019, July 3). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19#Text> [in Ukrainian].
  12. Orhanik Standart [Organic Standard]. (n.d.). organicstandard.ua. Retrieved from <https://organicstandard.ua/ua/services/faq> [in Ukrainian].
  13. Zelena knyha «Vyrobnytstvo y obih orhanichnoi produktsii» [Green Paper «Production and circulation of organic products»]. (n.d.). regulation.gov.ua Retrieved from <https://regulation.gov.ua/book/68-zelena-kniga-virobnictvo-j-obig-organicnoi-produkcii> [in Ukrainian].
  14. Ohliad orhanichnoho rynku Ukrainy (2019) [Review of the organic market of Ukraine (2019)]. (n.d.). organicinfo.ua. Retrieved from <https://organicinfo.ua/infographics/ohliad-orhanichnoho-rynku-ukrainy-2019/> [in Ukrainian].
  15. Berezovska, O. Na orhanichnomu rynku nemaie konkurentsii [There is no competition in the organic market]. (n.d.). Retrieved from <https://propozitsiya.com/ua/na-organichnomu-rynku-nemaye-konkurenciyi-oberezovska> [in Ukrainian].
  16. Zhivoy reyting: organicheskiye agrokompanii Ukrainy [Live rating: organic agricultural companies of Ukraine]. (n.d.). latifundist.com. Retrieved from <https://latifundist.com/rating/toporganic#291> [in Russian].
  17. Arnika Organic (ahropromyshlennaya hruppa «Arnyka») [Arnika Organic (agro-industrial group «Arnika»)]. (n.d.). latifundist.com. Retrieved from <https://latifundist.com/kompanii/706-arnika> [in Ukrainian].
  18. Na Poltavshchyni sertyfikaty orhanichnykh vyrobnykiv maiut 28 hospodarstv [In Poltava region, 28 farms have certificates of organic producers]. (n.d.). np.pl.ua. Retrieved from <https://np.pl.ua/2020/07/na-poltavshchyni-sertyfikaty-orhanichnykh-vyrobnykiv-maiut-28-hospodarstv/> [in Ukrainian].
  19. IV Mizhnarodnyi konhres «Orhanichna Ukraina 2020» Perezavantazhennia. Aktualizatsiia orhanichnykh brendiv [IV International Congress «Organic Ukraine 2020. Reboot. Update of organic brands»]. (n.d.). organicukraine.org.ua. Retrieved from <https://organicukraine.org.ua/congress/2020/> [in Ukrainian].
  20. Orhanik Milk znyzhuie tsiny na okremi produkty [Organic Milk lowers prices for individual products]. (n.d.). agroportal.ua. Retrieved from <https://agroportal.ua/ua/news/novosti-kompanii/organik-milk-snizhaet-tseny-na-otdelnye-produkty/> [in Ukrainian].
  21. Orhanik Milk vyvede na rynek novi produkty [Organic Milk will launch new products]. (n.d.). agroportal.ua. Retrieved from <http://agroportal.ua/ua/news/eksklyuzivnyy-organik-milk-vyvedet-na-rynok-novye-produkty/> [in Ukrainian].
  22. Porter, M. (2020). Konkurentna stratehiia. Tekhniky analizu haluzei i konkurentiv [Competitive strategy. Techniques of analysis of industries and competitors]. (N.Koshmanenko, Trans). [in Ukrainian].
  23. Organic Farming Provides Reliable Environmental Benefits but Increases Variability in Crop Yields: A Global Meta-Analysis. Retrieved from <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fsufs.2019.00082/full> [in English].
  24. EU imports of organic agri-food products. EU Agricultural Market Briefs No 17. June 2020. Retrieved from https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming_fisheries_farming/documents/market-brief-organic-imports-june2020_en.pdf [in English].

25. Yevropeys'ka Komisiya prezentovala stratehiyu YES «Vid fermy do vydelky». [The European Commission presented the EU strategy «From farm to fork»]. (n.d.). www.dossier.org.ua. Retrieved from <http://www.dossier.org.ua/ievropeyska-komisiya-prezentovala-strategiyu-ies-vid-fermi-do-videlki> [in Ukrainian].
26. Ofitsiynyi sait PP «Haleks-Ahro». Biofakh 2020 [Official site of PE «Galex-Agro». Biofah 2020]. (n.d.). galeks-agro.com. Retrieved from <https://galeks-agro.com/biofah-2020/> [in Ukrainian].
27. Gusakov, E. V. (2020). Theory and methodology of cluster development of agro-industrial complex. *Ekonomika APK - Economics of agro-industrial complex*, 1. Retrieved from http://eapk.org.ua/sites/default/files/eapk/2020/01/ekonomikaapk_2020_01_p_121_130.pdf [in Ukrainian].
28. U Minekonomiky prezentuvaly kontseptsiiu derzhpidtrymky APK na 2021-2023 roky [The Ministry of Economy presented the concept of state support for agriculture for 2021-2023]. (n.d.). me.gov.ua. Retrieved from <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=7c884469-6b68-4ec0-9c4705d2c4308e4c&title=UMinekonomikiPrezentuvaliKontseptsiiuDerzhpidtrimkiApkNa2021-2023-Roki&fbclid=IwAR101wyVKO6qLO3LCPUkvgIAyyf4oRrSSfnGUA1OZIs3SfVduwc1GU-iTc> [in Ukrainian].
29. Parlament pidtrymav biudzhethu pidtrymku orhanichnykh vyrobnykiv [Parliament supported budget support for organic producers]. (n.d.). organic.com.ua. Retrieved from <http://organic.com.ua/parlament-pidtrimav-byudzhethu-pidtrimku-organichnih-virobnikiv/> [in Ukrainian].
30. Pryiniaty Poriadok sertyfikatsii orhanichnoho vyrobnytstva ta/abo obihu orhanichnoi produktsii [The Procedure for certification of organic production and / or circulation of organic products has been adopted]. (n.d.). organic.com.ua. Retrieved from <http://organic.com.ua/prijnyatij-poryadok-sertifikaczi%d1%97-organichnogo-virobnicztva-ta-abo-obigu-organichno%d1%97-produkczii%d1%97/> [in Ukrainian].